

Balogh Jolán vaskos reneszánsz-könyvei nemcsak egy fontos kutatási terület, hanem egy szakadatlan munkában tett tudóselet eredményeinek összegezését is jelentik. Az erdélyi reneszánszról írott (1943) kötetét mintegy negyedszázaddal később most követte a budai királyi udvar humanista kultúrájának és reneszánsz művészetének nagyszabású enciklopédiája. A késedelem nem a szerzőn múlott: kéziratának első változata szedés alatt volt már, amikor a háborús következmények során elpusztult.

Balogh művének első kötete (Adattár) lényegében egy „kéziratban levő tanulmányi kötet” (15.) apparátusa önálló kiadásban, 100 fvt terjedelemben. Bár értéke mindenképp és főkéntlenül vitathatatlan, humanizmus-kutatásunk filológiai helyzetére mégis kissé jellemzőnek érezzük, hogy ilyen szokatlan műfajú könyv ma még hézagpótló alkotásnak számít. A sajátosság helyzet magyarázata persze egyszerű: nálunk a századforduló idején nem született „magyar Grundriss”.

Az Ábel Jenőtől megindított analecta-típus életképességét az egyre növekvő anyagmennyiség terjedelme veszélyeztette, ezért néhány évtizeddel később önálló sorozat próbált helyébe lépni Juhász László szerkesztésében (*Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum*). A magyar humanizmus-kutatás eredményeinek összegezését azonban ez a vállalkozás sem tudta magára vállalni és megoldani, egyrészt azért, mert magánakció maradt, másrészt pedig azért, mivel magyarországi helyett az egyetemes humanista irodalmat iktatta programjába.

Fokozta a nehézséget az a körülmény is, hogy eddig sohasem volt és sajnos ma sincs a magyar reneszánsz-kutatásnak önálló folyóirata (Juhász László is csak ennek pótlására tett kísérletet 1931-ben), így az adatfeltárás és összegezés egyetlen lehetséges területe a bibliográfia maradt. Ennek két imponáló eredménye született a két háború közötti időszakban: a Fitz—Zolnai Corvina bibliográfia (1942) és Balogh Jolán monumentális kötete: *Az erdélyi renaissance* (1943). A felszabadulás után sokáig nem a dokumentumok szaporítása, hanem a már ismert adatok elvi átvértékelése vált fontossá, így a vállalkozást csak évtizedekkel később sikerült befejezni.

Rövid történeti áttekintésünk talán érzékeltetni tudja, hová helyezük térben és időben Balogh Jolán munkáját, hogy igazi jelentőségét felismerhessük.

A könyv címe szerint a reneszánsz művészet helyzetét kívánja bemutatni az eddigi

kutatások fényében. Ennek megfelelően az I. fejezet a *műemlékek* (építészet, szobrászat, festészet, nyomdászat, ötvösség, textil-, fa-, üvegipari termékek, hangszer-, fegyver- és kocsigyártás, vásárlások stb.) irodalmát gyűjti egybe (23—475.), a II. fejezet pedig a *művészekről és kézművesekről* (építészek, mérnökök, szobrászok, kertészek, könyvfestők, nyomdászok, mesteremberek, művészek, kereskedők) rendszerei az eddig ismert forrásokot és szakirodalmi műveket.

Az egyes alfejezetek felépítése olykor valóságos miniatűr tanulmányra emlékeztet: általános és különös részre oszlik, a szerző kritikai észrevételeit ugyanakkor lábjegyzetben olvashatjuk. A legfontosabb szövegrészek idézése nagyban emeli a kötet használhatóságát, mert alig vagy csak igen nehezen hozzáférhető források szólnak meg itt. Ritka alkalom az, amikor Balogh friss kutatási eredményeiből is közöl valamit lakonikus tömörséggel, pl. Felix Ragusinus és Felix Petancius Raguseus esetében, mikor is kimutatja, hogy ellentétben a szakirodalomban elfogadott felfogással, a két személy mégsem azonosítható. (537—540.)

Jóllehet e két első részből is érdekel minket a könyvkultúra több tétele (miniatűrök, könyvkötések, ősnymtatványok, másolók, nyomdászok stb. 312—334, 521—564.), valójában a könyv III. fejezete számít legjobban az irodalomtörténészek figyelmére. (629—701.) Ebben Mátyás király mecénási tevékenységére találunk bőségesen adatokat a művészi pompakedvelés, a személyes műveltség sokoldalú bemutatása, a kulturális kapcsolatok kiépítése és az általános közművelődés iránti fogékonyság bemutatása során. Előkelő helyet kap természetesen ebben a fejezetben a Corvina is, mint a király művelődéspolitikai koncepciójának legpregnansabb kifejeződése, de érthetetlenül nagy helyet foglal el a hivatalos kormányzat által lebonyolított *követjárások* statisztikája (671—679), mely nem szerves része a Mátyás király udvarában kibontakozott *művészetnek* (melyet a könyv címében propagál). Talán célszerűbb lett volna csak azokat a diplomáciai küldetéseket felsorolni, amelyeknek kultúrpolitikai, művészeti vonatkozásai kétségtelenek.

Megjegyzéseinkkel nem kívánunk általánosítani, csak a szellemi műveltség szakirodalmának értékeléséhez szeretnénk három észrevétellel hozzájárulni.

1. Mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, hogy a humanizmussal foglalkozó rész megsínyli azt a felemás műfajiságot, melyet előjában már említettünk. Egy meg

nem jelent „tanulmányi kötet”, vagyis monográfia apparátusáról van szó adattárrá igazítva, tehát: *annak ellenére, hogy annotált bibliográfiai tételeket tartalmaz, a monográfikus elrendezés elvei szerint tagolódik.* A gyakorlatban ez annyit jelent, hogy ami voltaképpen egy bibliográfiai címszó, az egy virtuálisan létező tanulmány tárgyalási sorrendje szerint esetleg több. A felesleges felaprózás viszont sohasem könnyíti meg az adatokban való gyors tájékozódást. Például egy humanista életét és munkásságát tárgyaló cikk bibliográfiai igényű szerkesztés esetén egy helyre kerül, Balognál azonban külön tárgyalatik az életrajz, a közéleti szereplés és az irodalmi érdeklődés vagy munkásság. Ha tehát valaki diplomata, író, költő, könyvgyűjtő, mecénás, külföldi egyetemi hallgató, kódexvásárló, neoplatonista és a királyi udvar gyakori vendége, akkor kilenc helyen fog előfordulni. Ez talán még nem lenne baj, azzal viszont nehéz egyetérteni, hogy rendszerint a legsemmitmondóbb „általános” tárgyalás kerül *mindenthová* beidézésre, és nem a legfontosabb. De még ebben sem következetes. Drágyi Tamáshoz például Békesi Emil lexikális jellegű cikkét teszi Balogh, *de nem menthová*, pedig ez általános irányú feldolgozás akar lenni. Az már más kérdés, hogy Fraknói igényes és terjedelmes cikke sehol sincs, legalábbis én nem találok (Századok 1899. 738–787.).

2. A túlzott elaprózáson kívül *nem világos a szerző eljárása a szakirodalom idézésében sem.* A *Magyar írók Mátyás udvarában* c. fejezet (661–662) fő forrásának három összefoglaló művet választ ki: Békesi Emil cikksorozatát (KatSz 1902.), Pintér irodalomtörténetét (I. 1930.) és Horváth János Megoszlás-át (1935. — a második kiadást nem idézi). És az ott következő 15 író nevéhez ezekből hivatkozik hol egyikre, hol másikra, szakirodalom gyanánt. Ezzel az eljárással nem érthetünk egyet.

Az összefoglaló műveknél be kell idézni Kardos Tibor *A magyarországi humanizmus kora* (1955) c. monográfiáját. De tovább menve: Vitéz Jánosnál nincs ott Fraknói könyve (1879), Garázza Péternél sem Abel Jenő (UngRevue 1883. 21–31.), sem a recenszens összefoglaló tanulmánya (ItK 1957. 48–62.), Janus Pannoniusnál hiányzik Huszti monográfiája (1931), Kosztolányi Györgynél Fraknói egyedüli, alapos cikke (Száz 1898. 1–14.), Thuróczy Jánosnál Mályusz Elemér akadémiai értekezése (1944), Drágyi Tamásnál Fraknói fentebb idézett dolgozata, Várdai Péternél Gerézdi Rabán tanulmánya (Mságtud. 1942. 305–328, 532–563.) és végül Handó

Györgynél Fraknói jellemzése (Száz 1898. 97–112.). Félreértés ne essék: ezek a művek valahol valamiért előfordulnak a könyvben, de itt, ahol elsősorban helyük lenne, hiányoznak. Egyébként is, hogy ez a hivatkozási módszer nem jó, már csak azért is tájékozatlanságban hagyja a könyv használóját, mert az idézett szintézisek vagy régiségük miatt, vagy dokumentátlanságuk folytán szinte semmi további útbaigazítást nem adhatnak. (Látható, hogy a megjegyzéseink 1. pontjában szóváltott hiba mívé torzul tovább a valóságban.)

3. Él bennünk az aggodalom, hogy az előző pontokban említett hiányosságok *egy része* nemcsak szerkesztési probléma, hanem kissé *a gyűjtés egyenlenségeinek rovására is irandó.* Másképp nem tudom megmagyarázni, miért hiányzik Huszti József alapvető cikke Pier Paolo Vergerio-ról a Filológiai Közöny 1955-ös évfolyamából, Gerézdi Rabán Janus Pannonius-tanulmánya az Irodalomtörténet 1950-es évfolyamából, úgy szintén az ő bevezető tanulmánya az 1953-as Janus-válogatás elejéről, miért nincs a kötetben nyoma a már idézett Garázza Péter-dolgozatnak az Irodalomtörténeti Közlemények 1957-es évfolyamából és Soltész Zoltánné humanista kódex-tanulmányainak a Művészettörténeti Értesítő 1959-es évfolyamából. Úgy tűnik, mintha Balogh — a könyv arculatának döntően művészettörténeti jellege miatt — kevesebb figyelemmel fordult volna az irodalomtudományi folyóiratok felé, illetőleg az utolsó évek anyagát nem dolgozta volna bele olyan alaposan, mint a külföldi kiadványok és periodikák sokszor csak általa ismert adatait. Pedig az adatgyűjtés 1963-ban zárult (17.) és még ennek ellenére is találhatunk 1964-es tételeket, látszatra tehát többet nyújt a vártnál.

A második kötet szakavatott kézzel válogatott reprodukciókat tartalmaz, pazar bőséggel, több mint félezer oldalon. Ha sajnálhatunk valamit, az csak az, hogy valamennyi egyszínű (fekete-fehér) nyomással készült, holott a Mátyás-kori művészet színgazdagsága is lenyűgöző.

Balogh Jolán többször is hangsúlyozza bevezetőjében, hogy „teljességre” (14), a „lehető teljességre” (17) törekedett. In magnis et voluisse sat est. Az előmunkálatok teljes hiánya ellenére ez a reménytelennek tűnő vállalkozás *szinte sikerült is* neki, ha nem is maradéktalanul. De azért ezzel a munkájával is hálára kötelezte mindazokat, akik a magyar reneszánsz iránt érdeklődnek.

V. Kovács Sándor